

Archeologienota Hamme – Evangeliestraat

David Vanhee en Ruth Ferket

Bornem
2019

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: David Vanhee en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2019/12.807/116

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	6
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	6
2.3.2	Beschrijving geplande werken	7
2.3.3	Werkwijze	9
2.4	Assessmentrapport	9
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	9
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	17
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	21
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	23
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	24
3	Samenvatting	25
4	Bibliografie	26
4.1	Publicaties	26
4.2	Websites	26
5	Bijlagen	27
5.1	Archeologische periodes	27

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2019H160

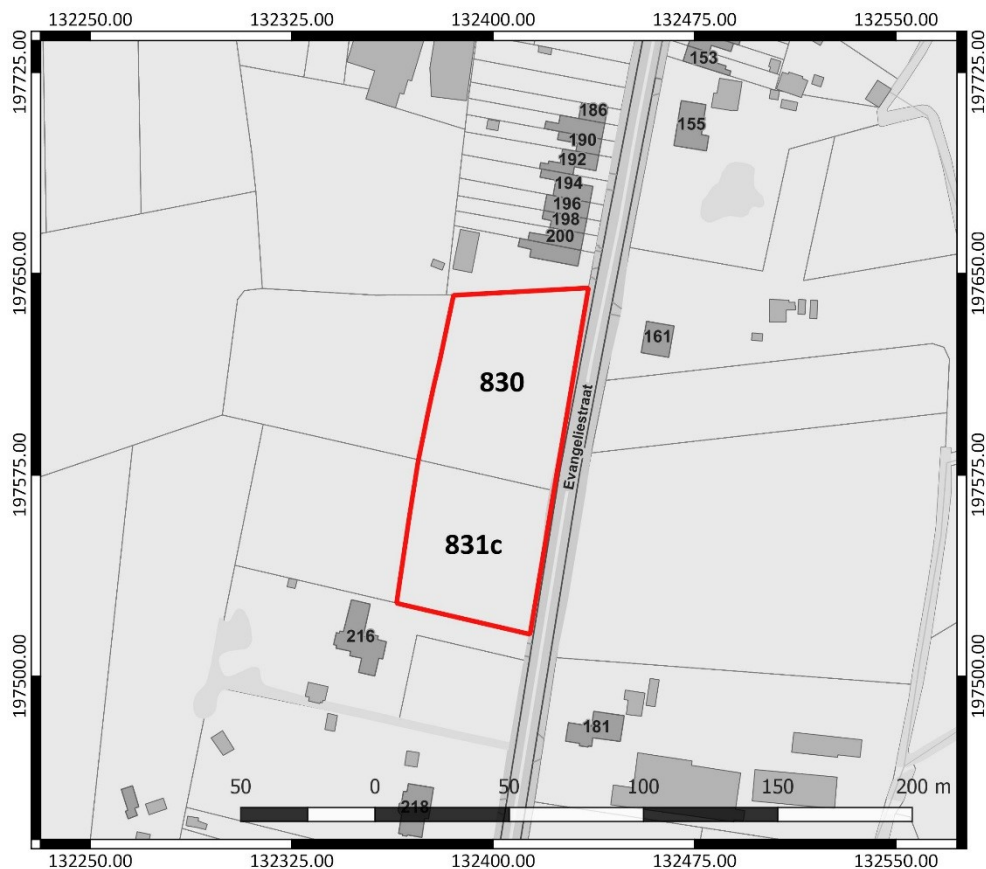
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Hamme, Hamme, Evangeliestraat, Vierweegs/Moerheide

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 132436, 197645
- 132414, 197516
- 132364, 197527
- 132385, 197642

Kadastraal plan:

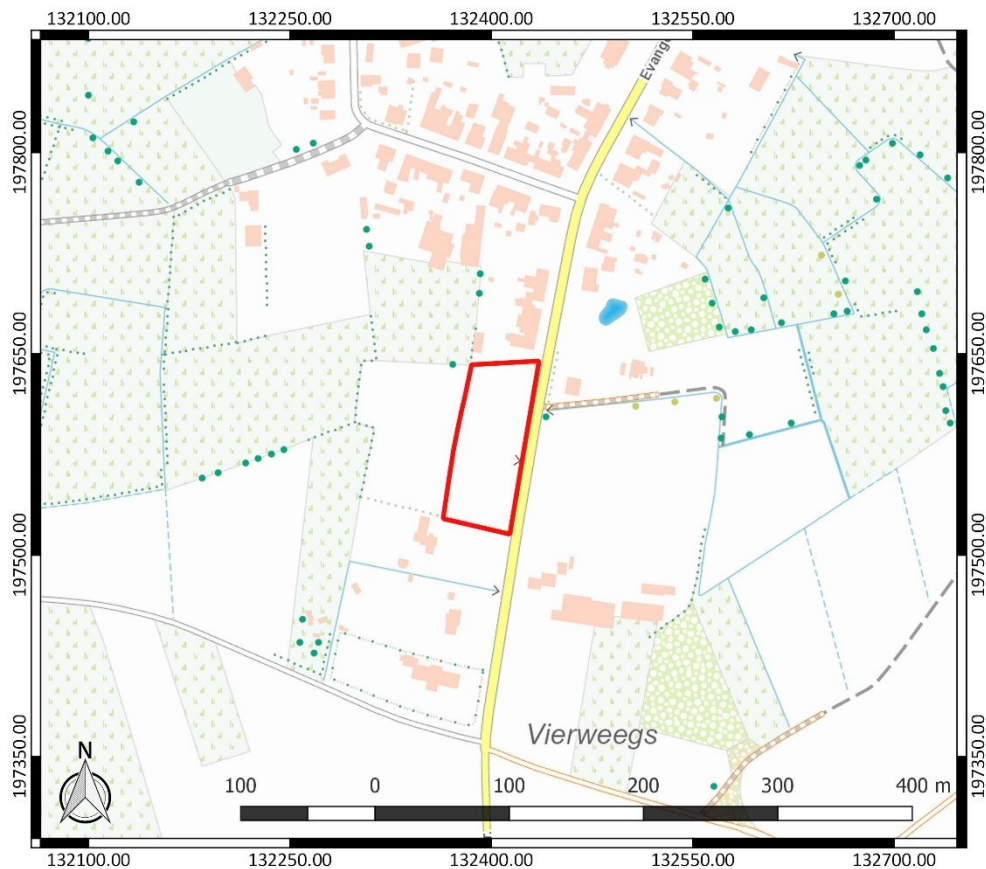

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Hamme, Afdeling 2, sectie D, nummers 830 (partim) en 831c (partim)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 6177 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 23/08/2019 – 28/08/2019

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt een verkaveling met 12 loten voor eengezinswoningen gepland (Figuur 3). De aanleg van woningen, garages en de bijhorende omgevingsaanleg betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die de verstoringdiepte van de eengezinswoningen overschrijden, ligt in het kader van de verkaveling nog niet vast. Het is op dit moment ook nog niet duidelijk of de woningen onderkelderde zullen worden.

AANVRAAG OMGEVINGSVERGUNNING

VERKAVELINGSPLAN

Gemeente 9220 - HAMME
Evangeliestraat
2de Afdeling, Sectie D, nrs. 830 en 831/C

Aanvrager: Chris De Wilde
Kerkstraat 26
3220 Holsbeek

Ontwerper: bvba WARNET
Marcel Van Mele
Polderstraat 29
9220 Hamme

schaal: 1/500

lot	oppervlakte
1	544,86 m²
2	500,16 m²
3	525,17 m²
4	500,16 m²
5	525,17 m²
6	500,18 m²
7	525,19 m²
8	500,18 m²
9	525,12 m²
10	500,01 m²
11	500,01 m²
12	530,32 m²

831/K

grens volgens Atlas
der Buurtwegen

831/H

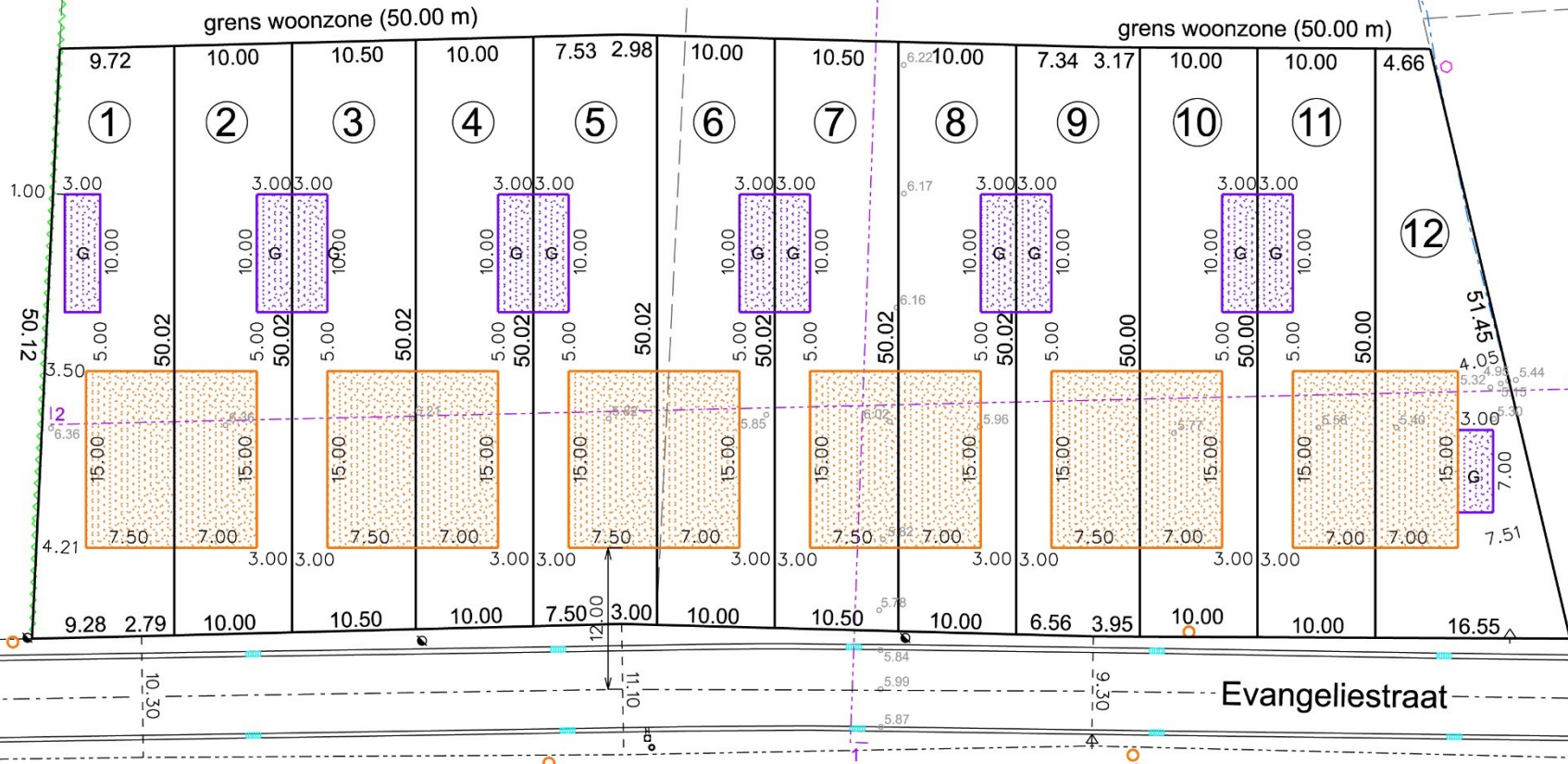
831/C

835/A

830

827/D

829/N3

Figuur 3: Verkavelingsplan (bvba Warnet)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

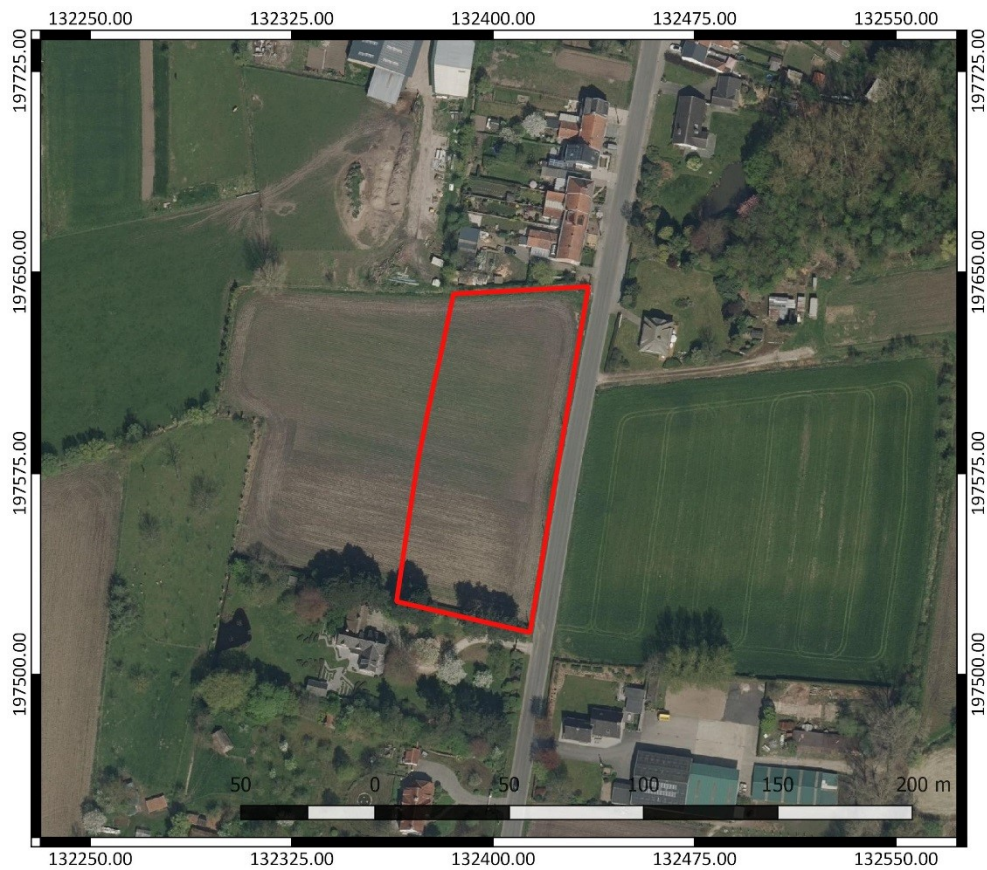
In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

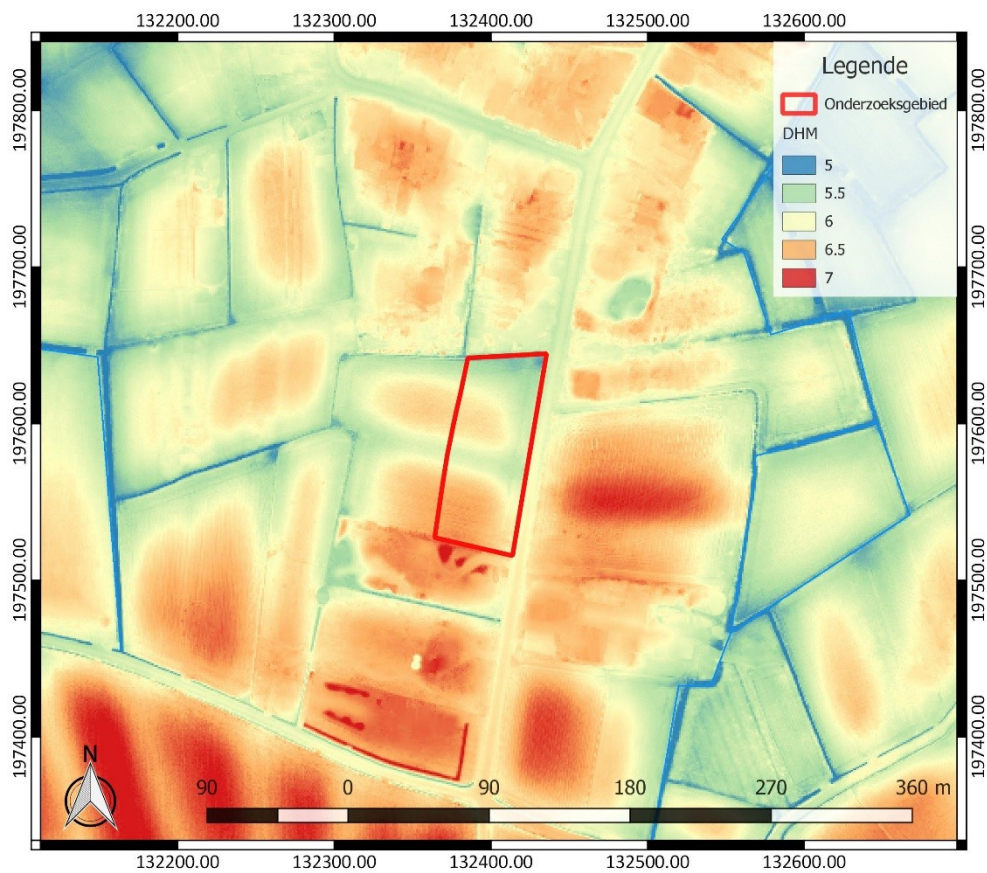
2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich ten zuidwesten van het centrum van Hamme. Het terrein wordt in het oosten afgebakend door de Evangeliestraat. Ten zuiden loopt de Vierweegs en ten westen en ten noorden de Moerheide (Figuur 4). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden. Hydrografisch behoort het tot het Beneden-Scheldebekken.

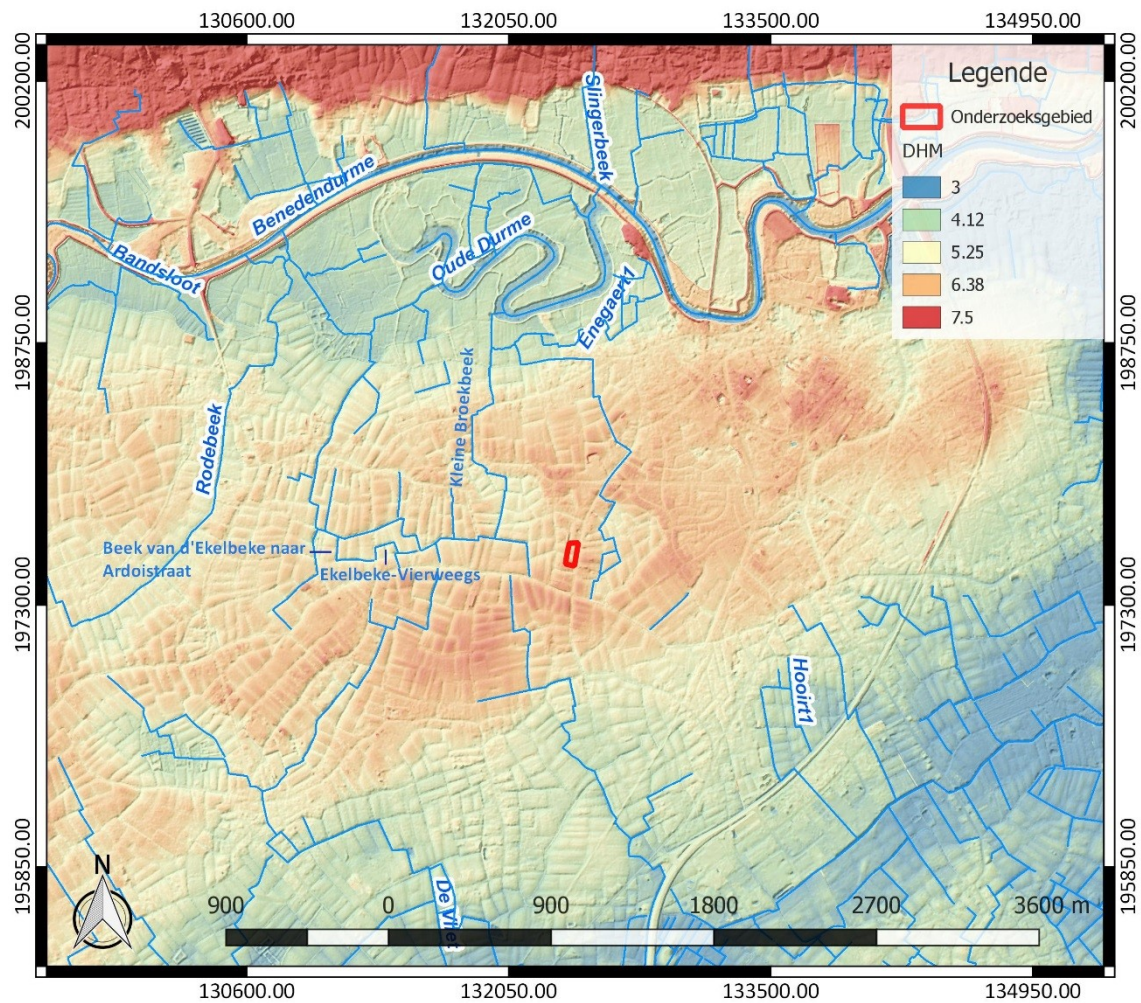
De voornaamste waterlopen in de omgeving zijn de Benedendurme, die ten noorden van het terrein stroomt, en de Zeeschelde, die zich op grotere afstand ten oosten en ten zuiden bevindt. Ten noorden zijn ook de Oude Durme en de Enegaert gesitueerd. De Hooirt bevindt zich ten zuidoosten en De Vliet ten zuidwesten. Ten westen lopen de Ekelbeke-Vierweegs en de Beek van d'Ekelbeke naar Ardoistraat. Ten noordwesten stroomt de Kleine Broekbeek. Verder ten westen en ten noordwesten is ook nog de Rodebeek te vinden. Ook is er in de omgeving een groot aantal naamloze waterlopen op te merken. Het verloop van deze waterlopen volgt duidelijk de huidige perceelsgrenzen, wat er waarschijnlijk op wijst dat ze van vrij jonge oorsprong zijn en voornamelijk fungeren als afwateringsgracht (Figuur 6).

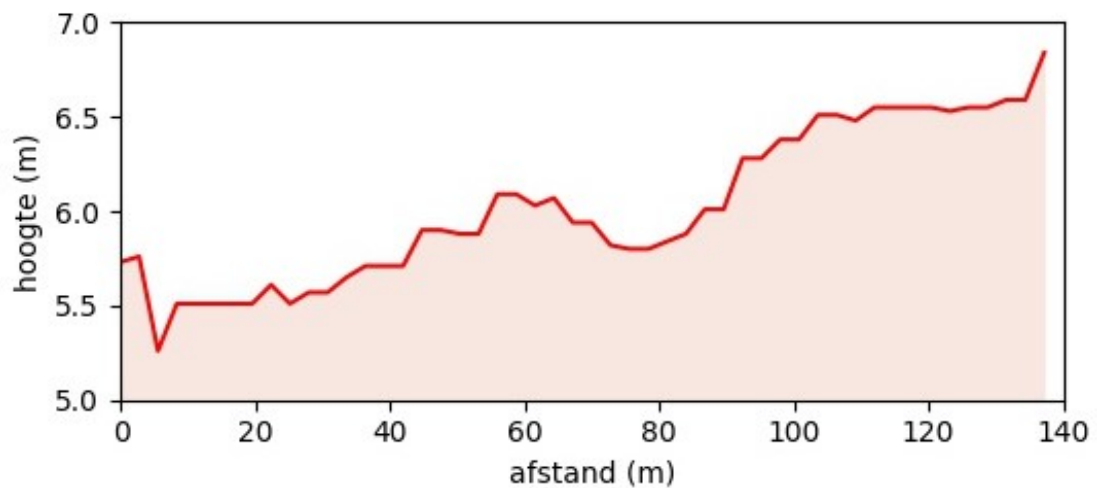
Figuur 4: Luchtfoto van 2018 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 5: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 6: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 7: Hoogteverloop van noordoost naar zuidwest over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Hamme tot de oostelijke uitloper van de Vlaamse Vallei. Het is een vlak gebied. In de Scheldepolders worden lage, vlakke stroken aangetroffen met een hoogte tussen 1 en 2 m TAW.³ Tussen de alluviale dalen van de Schelde en de Durme bevindt zich een iets hoger gelegen zandvlakte met een topografisch niveau van circa 4 tot 10 m TAW. Dit niveau staat gekend als het zogenaamd Weichseliaan laagterras, dat beschouwd wordt als het afzettingspeil van de vroegere rivierstelsels, voor de holocene insnijding plaatsvond. De beperkte hoogteverschillen in de zandvlakte zijn meestal het gevolg van latere lokale eolische herwerking van het zandig quartair substraat tot kleine zandruggetjes of landduinen. Ten noorden van het onderzoeksgebied en van de Schelde-Durme as situeert zich de Wase Cuesta, die een hoogte bereikt tot ongeveer 30 m TAW en die gekenmerkt wordt door een steil zuidelijk cuestafront.⁴

Het onderzoeksgebied bevindt zich in de zandvlakte tussen de Durme ten noorden en de Schelde ten zuiden, op een zuidwest-noordoost georiënteerde zandrug die zich uitstrekt tussen Zele en Hamme. De hoogtekaart toont dat het onderzoeksgebied zich vermoedelijk ter hoogte van twee bolle akkers bevindt, meer bepaald in de oostelijke zone van deze percelen (Figuur 5). Er is een duidelijk hoogteverschil te bemerken tussen de hoog gelegen centrale delen van de percelen (in het westen en zuidwesten van het onderzoeksgebied) en de lageregelegen randen van de percelen (ter hoogte van de noordelijke en oostelijke rand en het centrale deel van het onderzoeksterrein). De hoogte varieert van 5,3 m in de lage zones tot 6,8 m TAW in de hogere zones (Figuur 7).

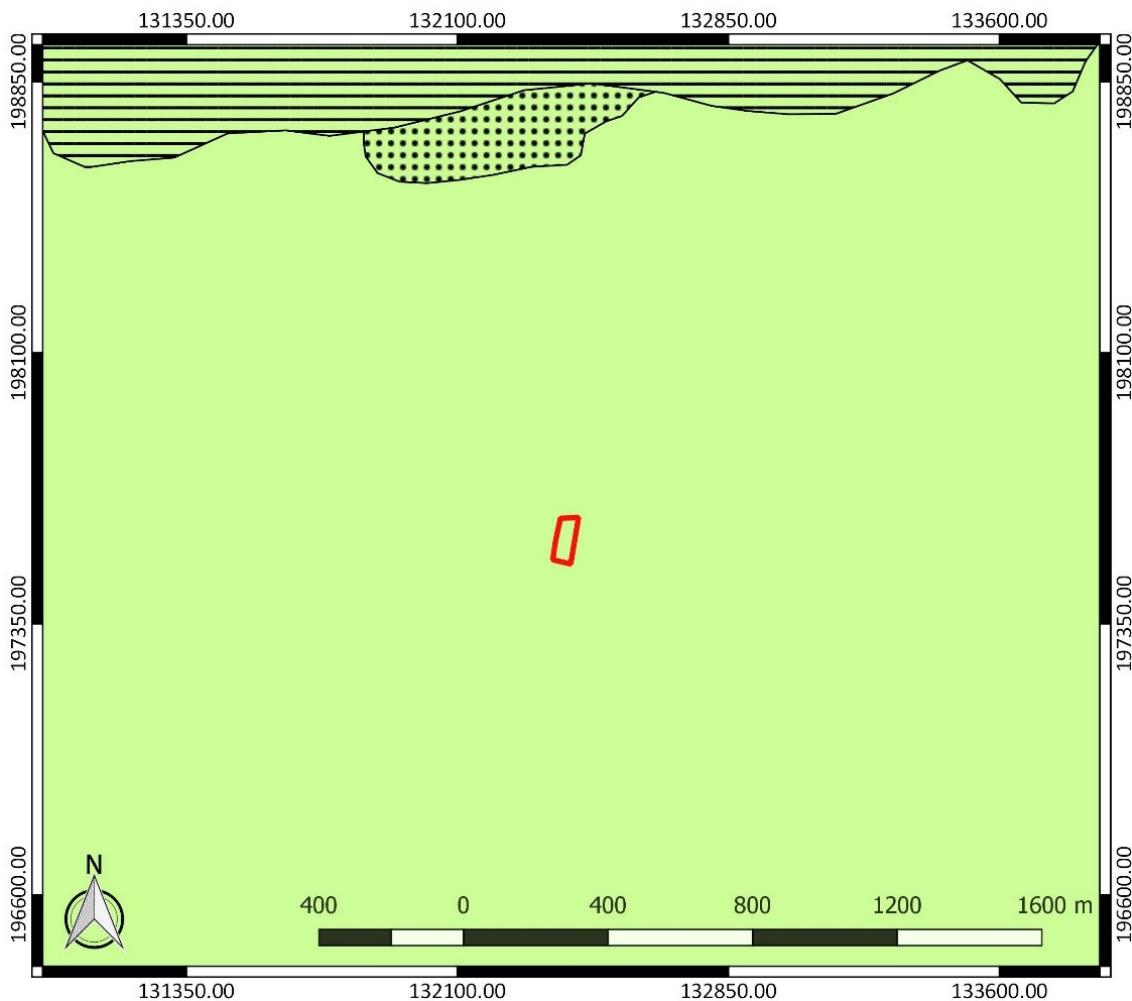
Figuur 8: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

³ Bogemans 1996, 3-7

⁴ Adams *et al.* 2002, 7-8

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 8) bestaat uit het Lid van Zomergem, dat gekenmerkt wordt door grijsblauwe klei. Ten noorden is het Lid van Buisputten weergegeven. Dit bestaat uit donkergrijs fijn zand, dat glauconiet- en glimmerhoudend is.⁵

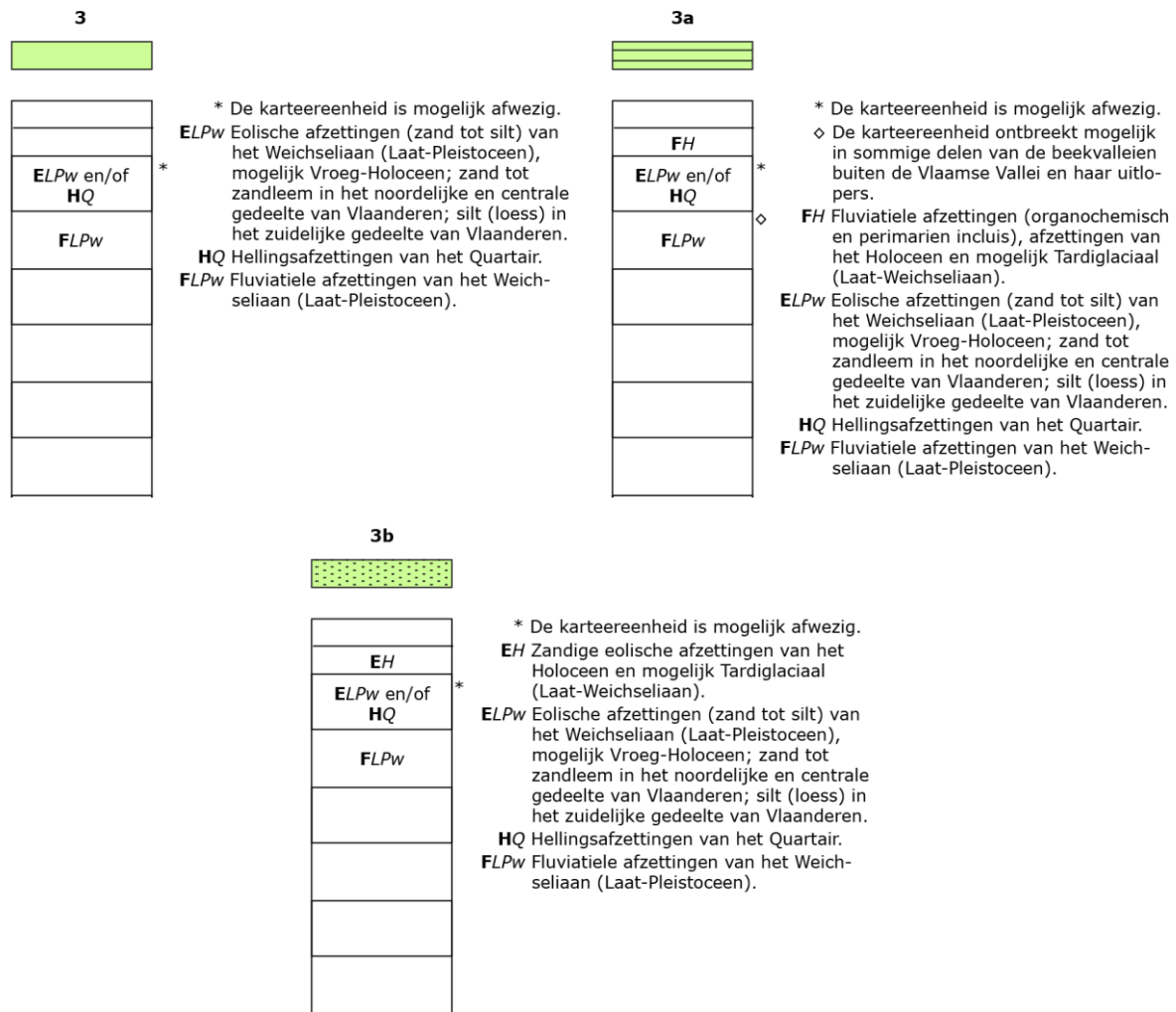
De quartairgeologische kaart (Figuur 9) geeft aan dat in het onderzoeksgebied mogelijk eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). In de Durmevallei ten noorden (gearceerd weergegeven op de kaart), komen tevens jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) voor. Ter hoogte van de gestippelde zone op de kaart bevinden zich jongere zandige eolische afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).⁶

Figuur 9: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁵ www.geopunt.be/kaart

⁶ www.geopunt.be/kaart

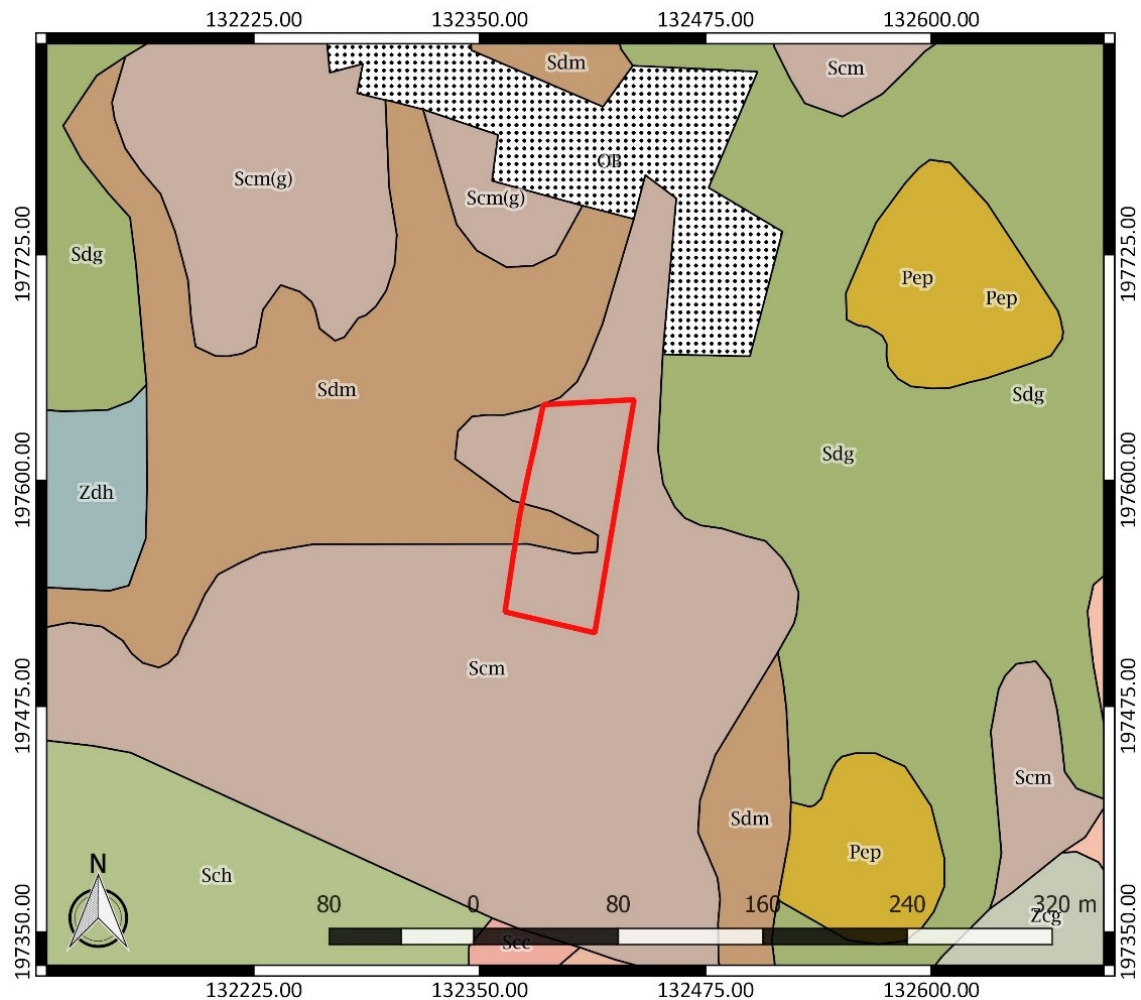

Figuur 10: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 11) toont dat in het grootste deel van het onderzoeksgebied een matig droge lemig zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont (Scm) verwacht wordt. Centraal treffen we volgens de kaart een matig natte lemig zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont (Sdm) aan. Op korte afstand ten oosten wordt een matig natte lemig zandbodem met een duidelijke ijzer en/of humus B horizont (Sdg) aangegeven.

De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. Vermoedelijk gaat het om de resten van een bolle akker. Een bolle akker wordt omschreven als een akkerperceel dat een gedrukt boogvormig profiel vertoont. Zowel in de lengte- als in de breedterichting vertoont het perceel een symmetrische opbouw. Het centrum van het perceel heeft een uitgesproken niveaoverschil met de akkerrand. De akkerrand wordt gekenmerkt door een terrasvormige opbouw van gracht tot akkerrand. De aanleg van de bolle akkers kan gesitueerd worden in de 15de en 16de eeuw en moet gezien worden als een grootschalige ontginningsoperatie. Ze werden aangelegd om de drainage en de fertiliteit van de grond te verbeteren, maar in tegenstelling tot de beddenbouw die elk jaar opnieuw werd aangelegd, was de bolle akker een blijvende structuur in het landschap en werden de akkers in een éénmalige

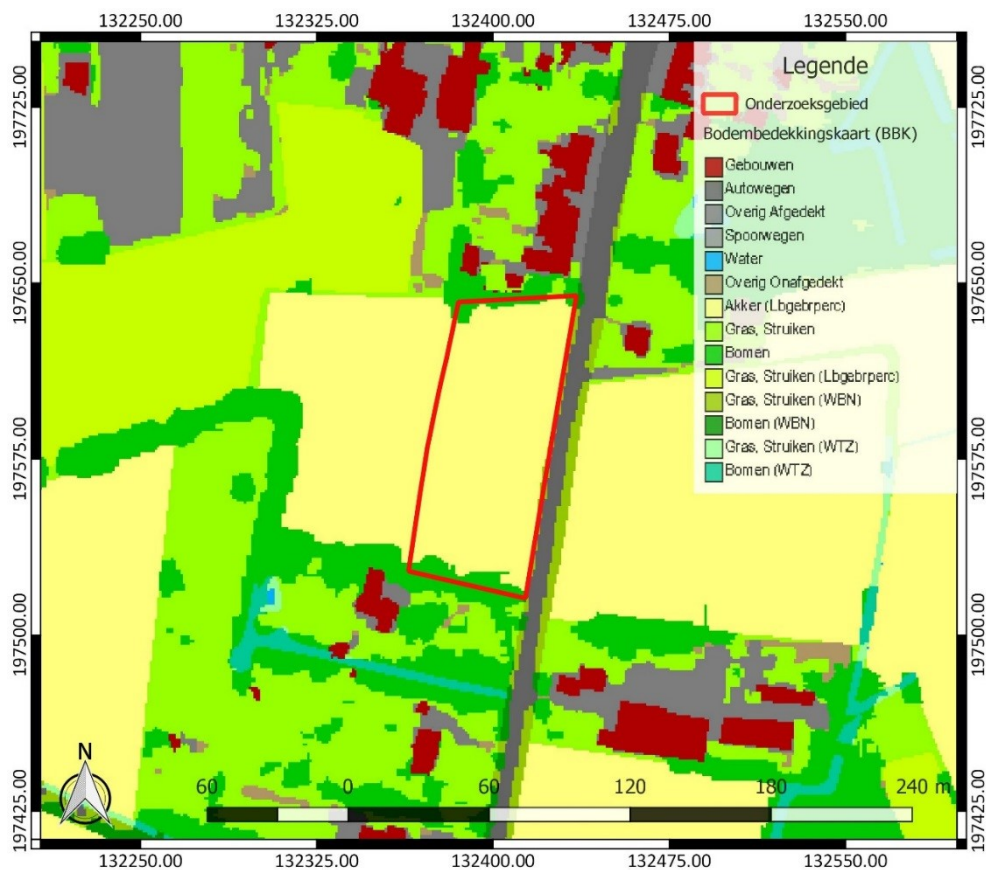
gebeurtenis aangelegd.⁷ Zoals we hierboven reeds zagen, wijst ook de hoogtekaart op de aanwezigheid van dergelijke bolle akkers binnen het onderzoeksgebied.

Figuur 11: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Volgens de bodemgebruikskaat wordt het onderzoeksgebied bijna volledig ingenomen door akkerland. Langs de noordelijke en de zuidelijke rand van het terrein zijn op de kaart bomen te bemerken (Figuur 12). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 4). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied zeer laag (Figuur 13).

⁷ Ampe/Langohr 2006, 163-164

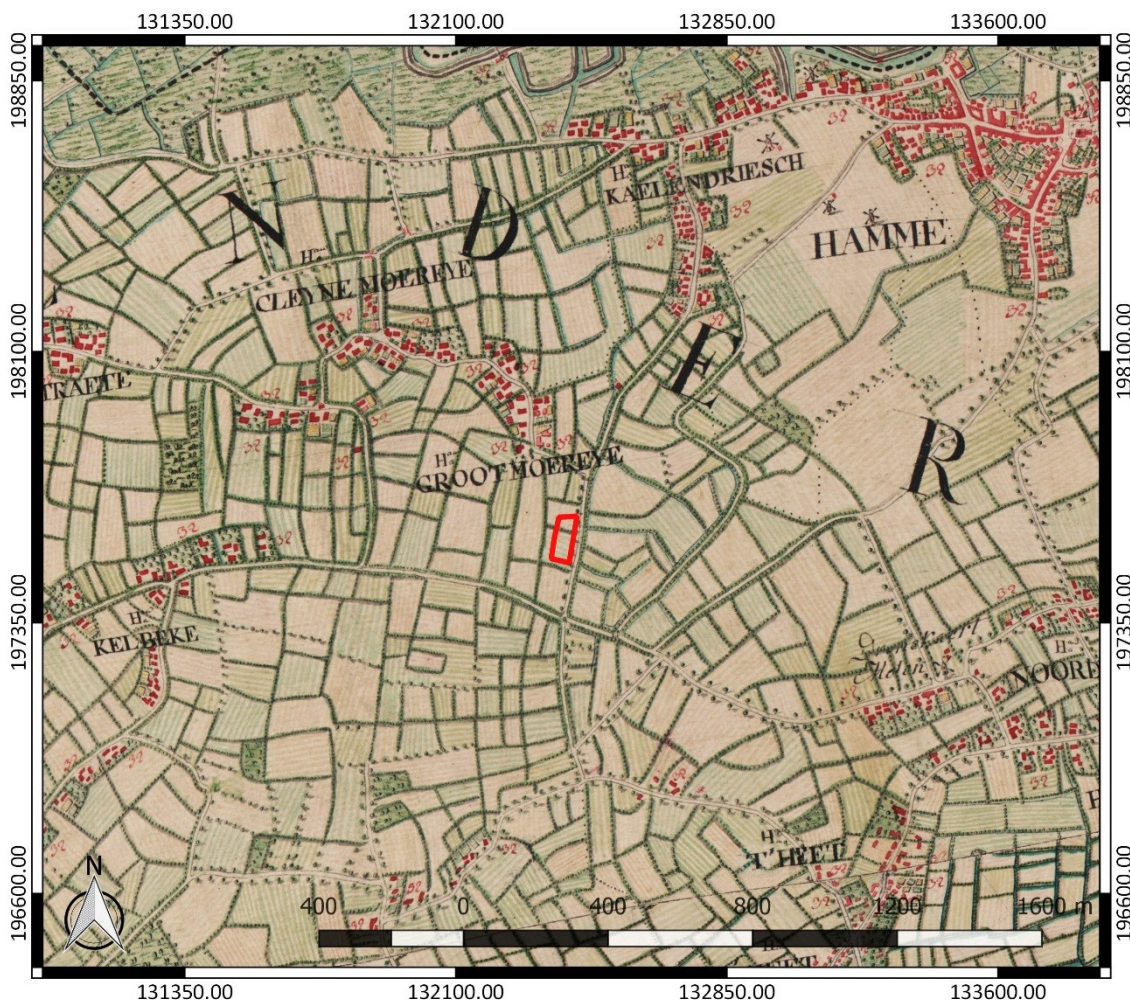
Figuur 12: Bodemgebruikskarta met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 13: Potentiële bodemerrosiekarta met aanduiding van het onderzoeksgebied, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

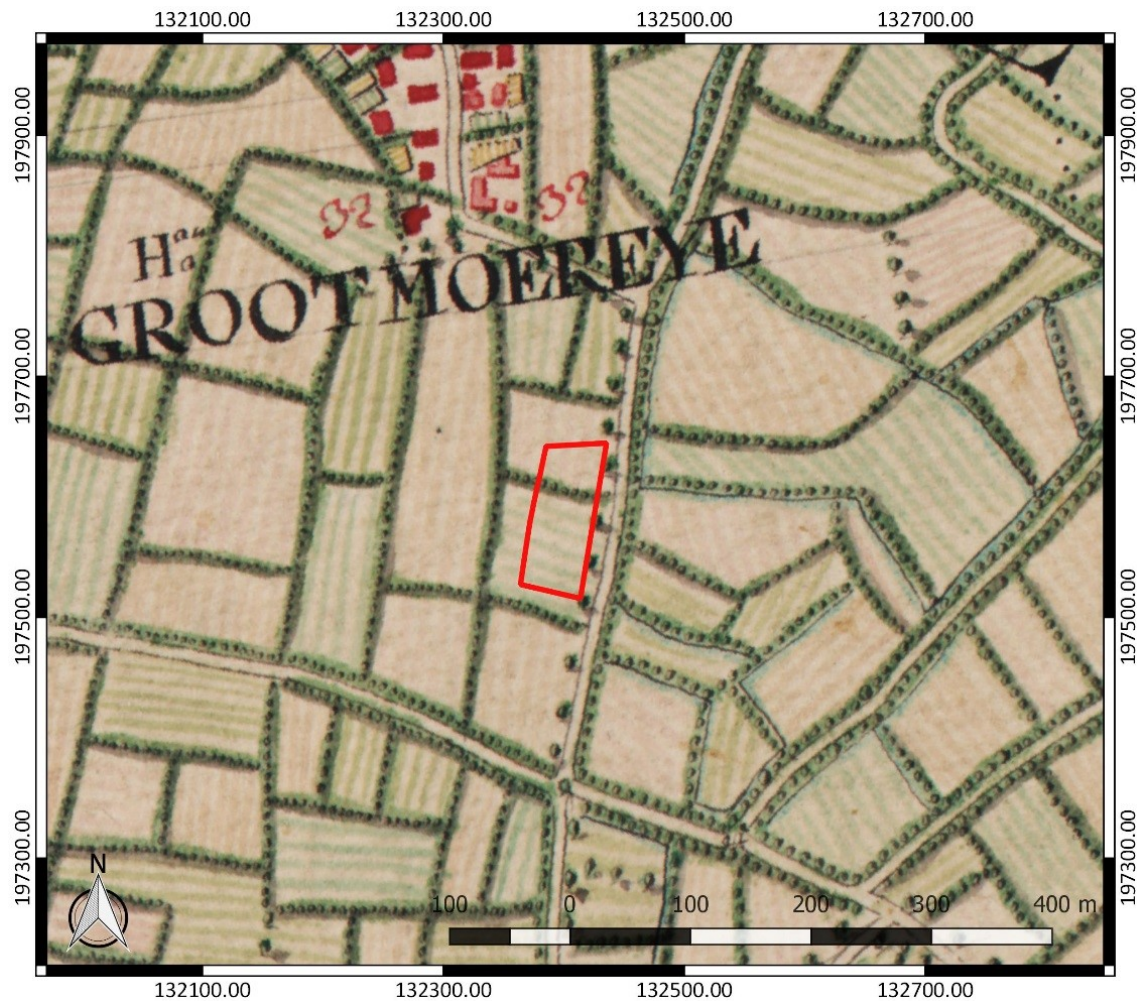
In de Durmevallei zijn sporen van paleolithische en neolithische nederzettingen gevonden, waardoor de vallei al heel lang bewoond blijkt. Inpoldering vond plaats vanaf de 13de eeuw.⁸ Hamme werd waarschijnlijk al vrij vroeg gekerstend. Reinilde van Kontich schonk het dorp vermoedelijk omstreeks 660 aan de abdij van Lobbes. Dit zou de kerstening bevorderd hebben. In de 7de- 8ste eeuw was er vermoedelijk al een houten kerkje aanwezig in Hamme, buiten het huidige centrum. In de 9de eeuw werd een tweede kerkje opgetrokken ter hoogte van het huidige kerkgebouw. In 1135 werd voor het eerst een stenen kerk vermeld. Deze kerk was gebouwd in vroeg-romaanse stijl. De abdij van Lobbes bezat het patronaat van de kerk. De parochie stond minstens tot in 1331 onder toezicht van de landdeken van Waas. De kerktoren sneuvelde tijdens een brand in de 12de eeuw. Pas in de 15de eeuw werd er een nieuwe toren gebouwd. In 1452 viel Hamme ten prooi aan vernielingen door de Gentenaars. Hierbij brandde de zuidzijde van de kerk volledig af. Het kerkgebouw werd heropgebouwd vanaf 1467, waarbij de zuidkant verbreed werd. In 1578 zorgden de Gentenaars opnieuw voor vernielingen in het Waasland. De kerk van Hamme werd opnieuw belaagd en bijna het volledige dorpscentrum werd vernield. Tot in de eerste helft van de 17de eeuw was de kerk in slechte staat als gevolg van de onlusten. Later volgden herstellingen.⁹

Figuur 14: Kabinetkaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Oude Durmearm en Sombeke [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135198> (geraadpleegd op 26 augustus 2019)

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Decanale kerk Sint-Pietersbanden [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/85426> (geraadpleegd op 26 augustus 2019)

Figuur 15: Detail van de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

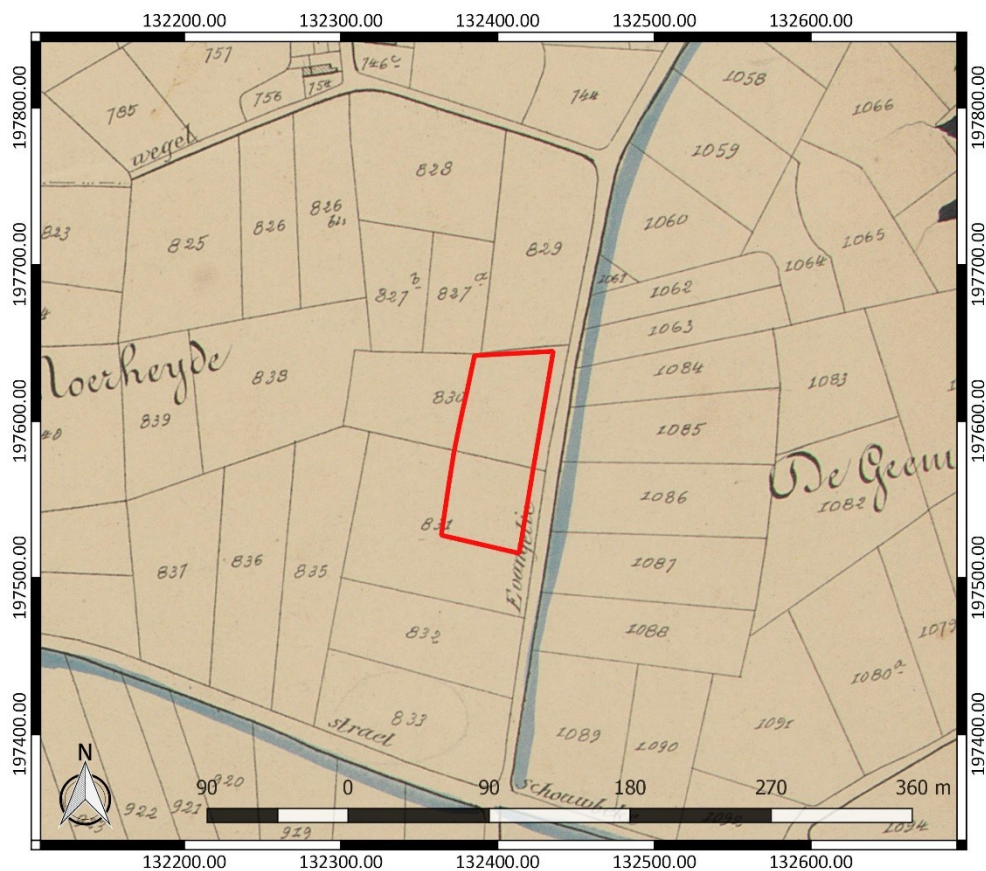
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied zich ten westen van de Evangeliestraat bevindt (Figuur 14-Figuur 15). Dit oude en lange straattracté werd reeds in 1772-1776 vermeld als de "Evangelie straete" en liep zuidwaarts vanaf het gehucht Kaaldries in het noorden, langs het gehucht Moerheide, tot aan de Vierweeg.¹⁰ Verder toont de kaart dat het terrein in gebruik is als akkerland. Het onderzoeksgebied bevindt zich ten zuidwesten van de historische dorpskern van Hamme, op enige afstand ervan.

De Atlas der Buurtwegen (1841) toont dat het onderzoeksgebied nog altijd onbebouwd is. Vermoedelijk was het nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 16). De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) geeft aan dat er in het onderzoeksgebied en de directe omgeving nog steeds geen bebouwing aanwezig is (Figuur 17). Ook een topografisch kaart uit 1892 toont weinig veranderingen (Figuur 18). In het noorden van het onderzoeksterrein is een gracht weergegeven.

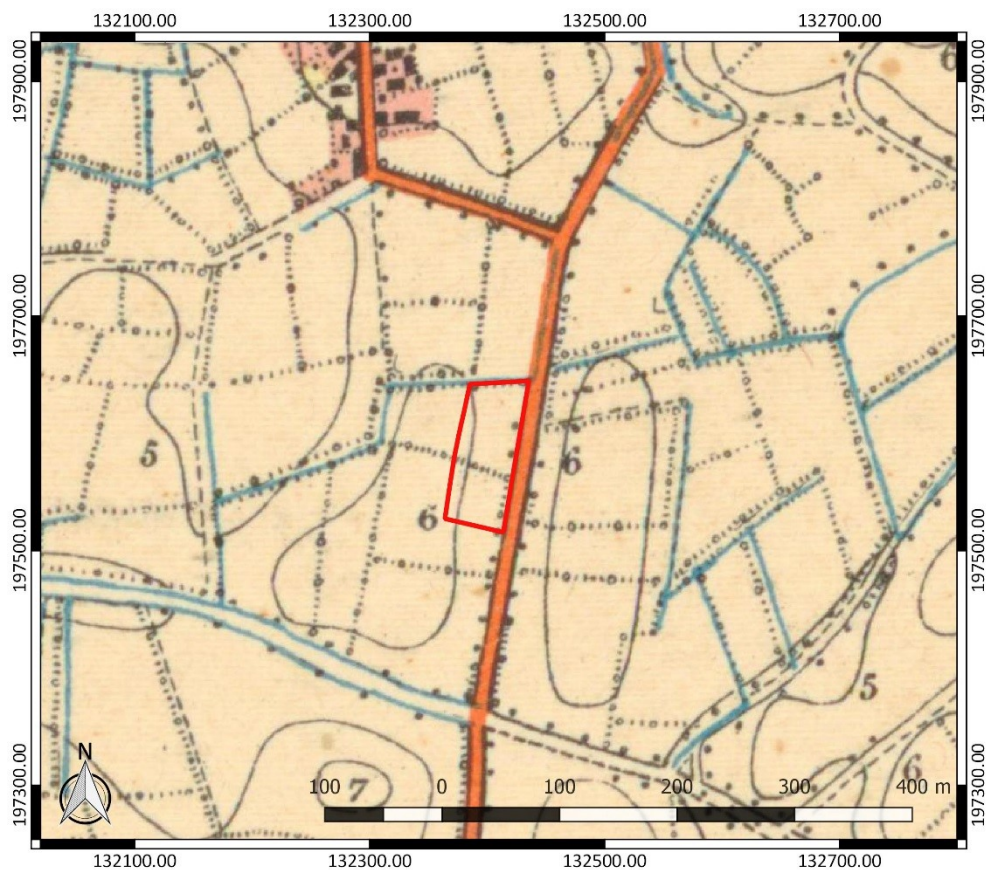
¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Evangeliestraat [online], <https://id.erfgoed.net/themas/13052> (geraadpleegd op 26 augustus 2019)

Figuur 16: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 17: Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 18: Topografische kaart uit 1892 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 19: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 20: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op een luchtfoto uit 1971 (Figuur 19) is te zien dat het noorden van het terrein in gebruik is als grasland en het zuiden als akkerland. Langs de Evangeliestraat is er hier en daar bebouwing verschenen. De luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 20) toont een gelijkaardig beeld. Op een recente luchtfoto (Figuur 4) is te zien dat het terrein nu bijna volledig door akkerland wordt ingenomen.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

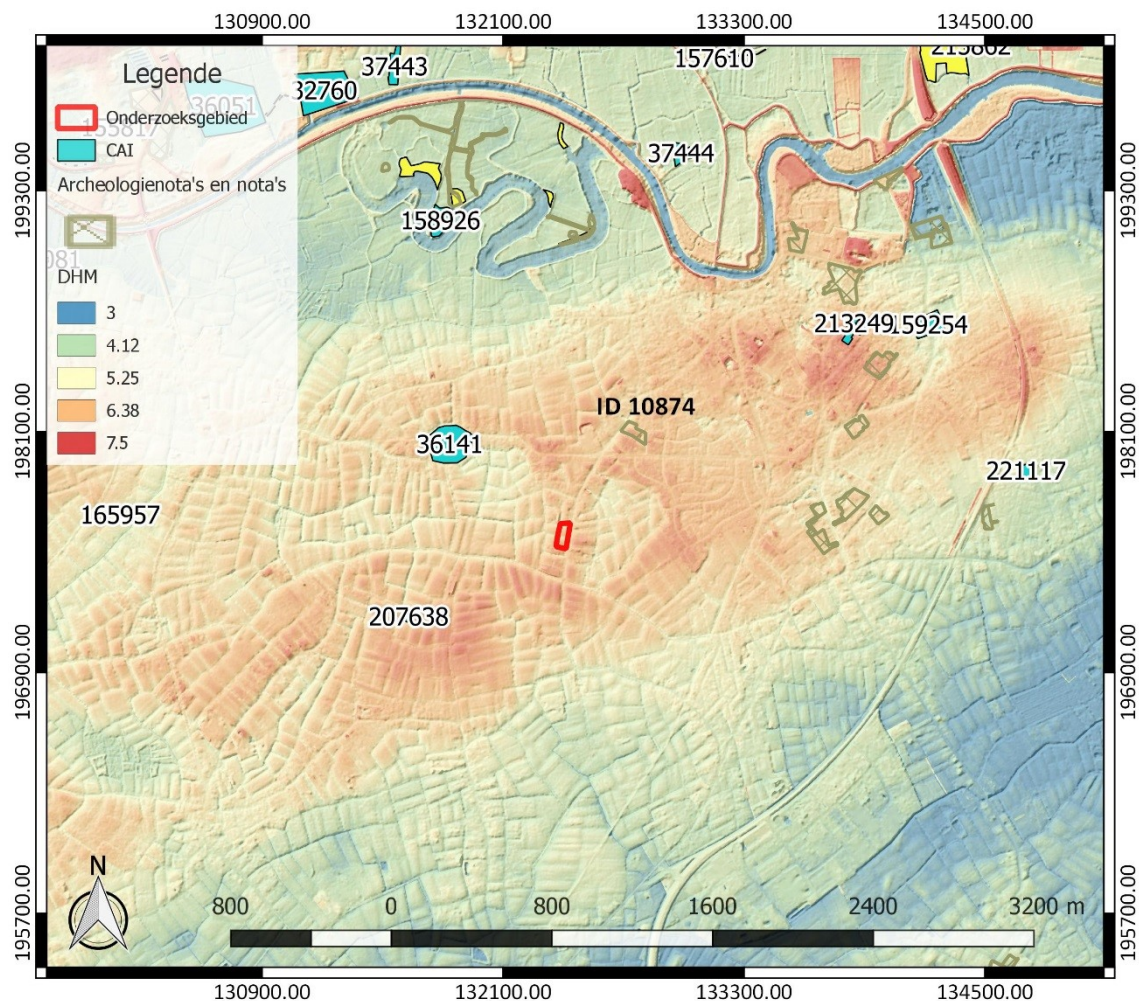
De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 21). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

De meest nabijgelegen vindplaatsen in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op enige afstand van het onderzoeksgebied. In de Meerstraat (CAI ID 207638), ten zuidwesten van het terrein, kwamen aan de hand van metaaldetectie twee bronzen Romeinse munten aan het licht.¹¹ Ook is er in de omgeving, ten noordwesten van het onderzoeksgebied, een circulaire structuur met een diameter van ongeveer 200 m waargenomen (CAI ID 36141). Deze structuur van onbepaalde datering wordt gevormd door het verloop van een weg.¹²

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 207638, Meerstraat (geraadpleegd op 26 augustus 2019)

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 36141, Moerheide (geraadpleegd op 26 augustus 2019)

In de Evangeliestraat is reeds proefsleuvenonderzoek gevoerd ter hoogte van ID 10874, ten noordnoordoosten van het terrein. Hierbij werden vier grachten of greppels en één paalkuil aangetroffen. Slechts één van de vier sporen bevond zich op een historische perceelsgrens, die op de Popp-kaart is weergegeven. De andere sporen zijn vermoedelijk afwateringgreppels. De paalkuil is van recente datering. Verder werden er recente verstoringen vastgesteld, waarin baksteenfragmenten van gesloopte, 20ste-eeuwse bebouwing aanwezig waren. Er werd geen vondsmateriaal ingezameld op basis waarvan de sporen gedateerd konden worden. De weergave van één gracht op de Popp-kaart wijst mogelijk op een post-middeleeuwse datering.¹³

Verder zijn er nog resten uit de nieuwe en nieuwste tijd aanwezig in de ruime omgeving. Ter hoogte van CAI ID 159254, ten noordoosten van het onderzoeksgebied, bevond zich een site met walgracht met een hoeve, die zeker teruggaat tot in de 17de eeuw en mogelijk een vroegere voorganger had. De hoeve, die te zien is op de Ferrariskaart, was in het verleden gekend als “Den groenen boomgaert” en later als “Hof ter Donck” en “Spaans Huis”. In de 18de eeuw was de hoeve het eigendom van de familie de Bruyne, waarvan verschillende leden meier, baljuw, burgemeester of schepenen van Hamme waren. Tijdens het ancien régime deed het hof ook dienst als zetel van het zogenaamde “bierhuysen”, waar de belastingen op het brouwen en stoken geïnd werden. In 1909 werd het hof achteraan uitgebreid en gesplitst in twee woningen. In 1937 werden de gebouwen verder opgesplitst en vermoedelijk ook verhoogd met een halve verdieping. In de jaren 1970 verkeerden de gebouwen in een vervallen toestand en werden ze opgekocht door de gemeente en gerestaureerd.¹⁶

In de Nieuwstraat (CAI ID 213249), ten noordoosten van het onderzoeksgebied, werd proefsleuvenonderzoek gevoerd, waarbij enkele kuilen op de achtererven van woningen werden gevonden. Ze dateren uit de tweede helft van de 18de eeuw. Ook werden er kuilen, een kelder en een bakstenen structuur uit de nieuwste tijd gevonden op de achtererven van de woningen.¹⁷

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Ook andere bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied bevindt zich ten zuidwesten van het centrum van Hamme en ligt op een interfluvium met meerdere beken en op een hogere rug tussen de valleien van de Durme ten noorden en de Schelde ten oosten.

Volgens de bodemkaart treffen we centraal op het gebied een matig natte lemig zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont (Sdm) aan. Voor de rest bestaat de bodem voornamelijk uit matig droge lemig zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont (Scm). De aanwezigheid van deze dikke antropogene humus A horizont wijst vermoedelijk op een bolle akker. Deze werden in kader van een grote ontginningsoperatie aangelegd in de 15de en 16de eeuw. De hoogtekaart lijkt dit te bevestigen. De aanwezigheid van een bolle akker wijst vaak op een goed bewaard bodemarchief

Historische kaarten geven aan dat het onderzoeksgebied sinds de 18de eeuw lange tijd in gebruik was als weide en akkerland. Ook dit is positief voor de goede bewaring van het bodemarchief.

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 159254, Spaans Huis (geraadpleegd op 26 augustus 2019); Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Spaans Huis [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/85301> (geraadpleegd op 26 augustus 2019)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 213249, Nieuwstraat (geraadpleegd op 26 augustus 2019)

Gekende archeologische waarden in de omgeving zijn eerder schaars, met uitzondering van een aantal verder gelegen steentijdsites in de vallei van de Durme, die erop wijzen dat deze vallei een lange occupatiegeschiedenis kent. Verder geeft dit wel aan dat er voor de regio nog een lacune is over de kennis van het verleden. De gekende archeologische waarden in de omgeving dateren uit de steentijd, de Romeinse tijd en de nieuwe tot nieuwste tijd. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn archeologische resten uit andere periodes echter niet uit te sluiten.

Wat is de impact van de geplande werken?

Op het terrein zal een verkaveling met 12 loten voor eengezinswoningen (Figuur 3) gerealiseerd worden. De aanleg van deze woningen met bijhorende omgevingsaanleg betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringdiepte echter nog niet vast. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijke ligging van het terrein op een interfluvium. Op basis van gekende archeologische waarden is er een verwachting naar resten uit de steentijd, de Romeinse tijd en mogelijk ook uit de nieuwe tijd. Gezien de beperkte stand van zaken in onze kennis van het verleden van de regio en gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn ook archeologische sporen uit andere periodes niet uit te sluiten.

Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein is een goed bewaard bodemarchief te verwachten. De precieze bewaringstoestand van het bodemarchief is momenteel echter niet gekend. De geplande werken op het terrein zullen een ernstige negatieve impact op het aanwezige bodemarchief kennen. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein is bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is mogelijk binnen het onderzoeksgebied, maar er wordt verwacht dat het slechts weinig bijkomend inzicht kan verschaffen met betrekking tot het archeologisch potentieel van het terrein. Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites in te schatten. Afhankelijk van het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend booronderzoek nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein op een interfluvium en een hoge kans op een goed bewaard bodemarchief. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat het volledige bodemarchief binnen het onderzoeksgebied bedreigd is. Gezien het archeologische potentieel van het terrein is daarom verder archeologisch vooronderzoek aangewezen.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Adams, R./S. Vermeire/G. De Moor/P. Jacobs/S. Louwye/P. Polfliet, 2002: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 15 Antwerpen*, Gent.

Ampe, C./R. Langohr, 2006: Voorstel uitgewerkt voorbeeld erkenningsdossier waardevolle site voor bodem. Bolle akkers – Land van Waas. Bijlage 7: Waardevolle site Land van Waas, in: *Project waardevolle bodems in Vlaanderen. Eindverslag*, Brussel, 157-173.

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

Fredrick, K./C. Swaelens/A. Comeyne, 2019: *Nota Hamme, Evangeliestraat. Verslag van Resultaten*, Gent (BAAC Vlaanderen Rapport 1107).

4.2 Websites

Cartesius (2019)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2019)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2019)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2019)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2019)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2019)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2019)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

